

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELNIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díjak:		A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják.	A lap szellemi részét illető cikkek a szer- kesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénz- tári, — az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatálnak kiildendők.
Egészévre — — — — —	8 kor.	—	—
Félévre — — — — —	4 „	—	—
Negyedévre — — — — —	2 „	Kéziratokat nem adunk vissza.	—

Elnöki megnyitó.

Tartotta: *Uffatusi József* dr. az erdélyi róm. kath. Irodalmi Társulat 1900. évi jubiláris közgyűlésén.

Tisztelt Közgyűlés! Ünnepről gyűltünk össze; megünnepelelni az általános kereszténységnek 1900-os és a magyar kereszténység s királyság megalapításának 900-os évfordulóját. E két világtörténeti eseménynek méltatását avatottabb kezekre bízom. Nekem a megnyitó keretében legyen szabad figyelmeinket ama bagyateki lehárra fordítanom, melyet a haldokló század örökségkép hagy utódjára, a nemsokára felviradó új századra. Sok, igen sok becses dolog található ezen nagy inventáriumban; de minket, mint a komoly tudományokat irodalmi téren művelni hivatott társulatot, bizonyára a legközvetlenebbül érdekelhet ama bölseleti világnézet és tudományos irányzat, mely e század utolsó évtizedeiben kitűzve szülő anyjával, a materializmussal szemben, ha nem is a pártlítás, de mindenesetre az erős verseny zászlóját, — ma már, mint egyik jelesünk mondja, behatol a tudományoknak ugyszólván összes ágába, azokat a maga részére lefoglalni s a mennyire lehet saját képére és hasonlatosságára átalakítani törekszik. Nem elégedvén meg a tapasztalati tudományok szorosan vett tárgyainak feldolgozásával, az anyagi erők általános uralmát kiterjeszteni igyekszik azon jelenségekre is, melyek a szellemi tevékenységnek és az erkölcsi életnek legújatosabb nyilvánulásai. Értem a *bölseleti és erkölcsi pozitívizmust*.

Nem új s nem is ismeretlen korunk e tudományos irányzata t. Közgyűlés! de elegendéaktuális arra, hogy minduntalan szövéttessék; mert ki merem mondani, hogy az új század legvehemensebb szellemi harcának gócpontját, mely körül a küzdők pro et contra csoportosulni fognak, ezen irányzat fogja képezni.

Készülődjünk tehát t. Közgyűlés! mint a jövő század hivatott harcossai e nagy szellemi küzdelemre jó levele, mert e küzdelem eredményéhez az emberiség nagy és szent érdekei fűzvék.

Ismerjük meg pedig mindenekelőtt e tudományos rendszert, hogy mellette vagy ellene állást foglalhassunk.

*

Négy nagy rendszert szöttek idők folytán a tudósok az Isten ellen indított háburuban, — olvasom egy kiűnő konferenciális beszédben: a szkepticizmust, mely az értelemben kételkedve, kételkedik Istenben is; a pantheizmust, mely az

Istent a természettel zavarja össze; a materializmust, mely Istent, s minden szellemiit nyíltan megtagad s eszméit a durva anyagot ismeri el létezőnek; végre a pozitívizmust, mely ugyan szinten csak a kezzel fogható, szemmel látható, egy szóval pozitíve tapasztalható dolgoknak enged létjogosultságot, de Istent és a nem érzékelhető szellemi lényeket nyíltan sem tagadja, hanem azokat egy zserien ignoraia, azokkal nem foglalkozik.

Ezen rendszerek közül legújabb a *pozitívizmus*, mely e század utolsó évtizedeiben a tudós elméket elfogta, mintegy megülte s még a gyöngédebb érzelműeket is meghódította azáltal, hogy nem lépett ki, mint a materializmus, a természetfölöttiek megtagadásának nyílt terére, hanem szerényen az ignoraia mellvédője mögé meghúzódva, esábitóan mondogatja: lehet, de nem tudom; ignoramus et ignorabimus.

A pozitívizmus ugyanis mint *bölseleti*, tehát tudományos irányzat, oly rendszer, a mely abban tetszeleg, hogy miként a materializmus, csak a tapasztalat körébe eső dolgokat biszi; az anyag s ennek tulajdonságain, erőin, jelenségein és törvényein kívül más valóságot elfogadni nem akar; csak azt tanulmányozza, csak azt óhajta ismerni, a mi látható, a mi mérni, mérlegelni lehet; de ügyesebb és óvatoabb lévén, mint a materializmus, a tapasztalat alá nem eső, természetfölötti dolgokat nyíltan nem tagadja, hanem azokat hypothetikusoknak és az értelem birodalmán kívül állóknak tekintii, ezért nem is foglalkozik velök, mondván: „a láthatatlan nem birodalmamból való, nem tartozik illetékességem körébe.“

Ezt a rendszert nem régen, a budapesti tudományegyetem hutaai karának egyik tudós tagja, az egyetem ez ideii rektora, ritka szakértelemmel s még feltűnőbb bátorsággal, székfoglalójában tollbegyre véve, irányzatában s veszedelmes kihatásaiban a következőleg méltatja: „A ki csak némi fillemmel kíséri is a mai eszmeáramlatokat és tudományos irányzatokat, igazat fog adni Hartmann Elének, midőn azt mondja: „A modern tudomány abban a veszedelemben forog, hogy tapasztalati anyaghalmazában megfullad.“ Nem tagadhatni ugyanis, hogy az ugynevezett pozitívizmus és a vele társult tapasztalati tudományok mechanisztikus irányzatainak hatása alatt valamint a közgondolkodás, ugy a tudomány is napjainkban kiválóan realisztikus irányban mozog. A modern embert és tudását mindenekelőtt az anyagi lét problémái érdeklik, gondolkodását, cselekvését első sorban ezek vezetik és irányítják; a mi ezeken túlfekszik, az iránt

közömbös, nem ritkán elfogult vagy épen ellenséges indulatú. Az érzékfeletti tudománya, a metafizika, mely valamikor a tudományok királynéja volt, nagyrészt hitelét veszítette; mint puszta képzelgés, mint üres álombüvelőzés, lomtárba került s örökebe más hatalom lépett: a finomabb vagy erősebb árnyalatú empirizmus, mely csak a tapasztalatot fogadja el valódi ismeretforrásul s mind azt, a mi a belső vagy külső tapasztaláson kívül esik, vagy tagadja — mint a materializmus, vagy legalább megismerhetetlennek nyilvánítja, — mint a pozitívizmus.“ (Rapaics Rajmund, 1900. szept. 16-án tartott rektori székfoglalójában.)

De t. Közgyűlés! ismerjük meg e rendszert egy kissé részletesebben is; e célból vizsgáljuk meg azt először az emberhez való viszonyában s aztán tanulmányozzuk önmagában, hirdett elveiben és azonnal befogjuk látni, hogy a pozitívizmus az embert illetőleg szentségtörő sértésként jelenik meg, önmagában, elveiben tekintve pedig telve van ellenmondásokkal.

Azt mondtam t. Közgyűlés, hogy a pozitívizmus szentségtörő az emberrel szemben. S nincs különben. Mert hát mikép bánik el ez a rendszer az emberrel?

Mindenekelőtt kineveti vallásbeli törekvéseit; kielégítetlenül hagyja, kineveti, sérti azt, a mi az emberben a legmagasabb, a leszentebb segyszersmind a legnagyobb szűkségérzettel lép föl.

Minő helyet biztosít ugyanis a pozitívizmus az ő tanában az ember vallási szükségérzetének, a végtelen utáni vágyának, az Isten iránti szent szenvedélyének? Szerinte ez a végtelen felé törekvés tárgyaltalan, ez a lelki szenvedély csak ábránd, ez a szent vágy örültség; az ég nem az ember számára van teremtve, mondja cinikus blazirtsággal, a föld az ő egyetlen birodalma.

De hiába beszél hozzánk így a pozitívizmus, mi nem bízunk neki. Akaratunk ellenére gyötör bennünket a végtelen utáni vágy. Az anyag elnyom bennünket s mindazon rendszerek, melyeknek szentségtörő törekvése, az, hogy az anyagra szorítsanak bennünket, szűkeik a mi nagyratörő, a végtelen jó után sóvárgó lelkünknek.

Nem kevésbé szentségtörően bűnös merényletet intéz az ember ellen a pozitívizmus akkor is, midőn az észet, az embernek ezen mesteri tehetséget megakarja csonkítani, bémítani, hogy mint szárnyszerűtett sa- a föld porában vergődjék.

Az ember ugyanis mint értelmes lény, az igazságot akarja, az igazságot keresi minden irányban és csak azt akarja megismerni, hogy érte élhessen. Az ész pedig az igazság kutatása közben, fölg két mozgást végez. Az első által kísérletez és kívülről tekintve a tárgyakat, megragadja a tünetmenyeket, azokat elemi, összehasonlítja, törvényeit kutatja s megállapítja; a másik mozgás által magára hajlik vissza, az öntudat tényeit figyelve meg, érvel, vitatkozik, felemelkedik a lényegig, az okig, és egy magasabb fény sugarainál szemléli azokat a szükséges és örök igazságokat, a melyek nélkül meg gondolkodni is lehetetlen volna. Az első mozgás magában zárja az összes tudományt, a második az összes bölcsészetet. Egy megvárhatatlan összhangba fűződnek ezek egybe, egymást föltételezik s elszigetelésük megbénításukat, sőt megsemmisítésüket okozná. Mert mikép kísérletezhetnék én, ha nem ismerném azokat az alaptörvényeket, melyek minden tapasztalati tünetmenyek föltételei? És hogyan ért-

hetném meg ezeket a törvényeket, mint felsőbb aközimákat, ha nem mennék el egész a fény forrásáig, a melytől ezen szétszórt, megtört sugarak elszakadtak, hogy bennem és fölöttem világítsanak?

S mit mond erre vonatkozólag a pozitívizmus? Azt mondja s mint egyedül való igazságot, azt tanítja, hogy a tapasztalat az egyetlen világosság, hogy csak az fogadható el igaznak, miről a tapasztalat meggyőződést szerezhet. —

De t. Közgyűlés! a tapasztalat az ész igazságot kutató munkásságának csak egyik alantos eszköze. A mit el nem érhet a tapasztalati, azt fölfedezheti a spekulatív ész. A hova el nem vihetik az embert lábai, oda fölemelhetik értelmi szárnyai. S minő alapon akarja a pozitívizmus az észet ezen munkásságában megbénítani? minő jögon akarja a tapasztalat fölfelemelő szárnyait megnyírni? Hisz egy élő természetben soha semmit sem szabad elnyomni. Képességünknek még akkor is joga volna a tiszteletre, ha tévelygéseivel megzavarna, meddőségével kétségbe ejtene. Buzdítani vagy fékezni kellene, nem pedig elnyomni.

A mi áll a képességről, ugyanazt elmondhatni annak cselekedeteiről is. Ha csak egyetlen-egyet bémítanánk is meg, merényletet követnénk el a természet ellen. S ime! a pozitívizmus hívei, a tudomány emberei, a józan ész nevében tautó tudósok, épen az ész ellen emelik föl gyilkos kezüket, midőn csak azokra a kicsi alantas mozgásokra figyelnek, melyek az észet az anyaggal hozzák érintkezésbe és megakadályozzák azt az erőteljes működést, a melynél fogva önmagába tér vissza és azt a magasabb lendületet, a melynél fogva minden teremtett dolognak alfája- és omegájává egyesül.

Vétkes és végzetes tudomány ez t. Közgyűlés! de vizsgálatalódjunk. Az igazán művelt emberiség soha sem fogja ezen tudományt magáévá tenni, hanem fölöcsudva az első zsibbadságból, Shakespeare Hamletjének szavaival fog felelni: „Horacio, több dolog van az égen és a földön, mint a mennyiről a te bölcsészeted álmodozik.“

Ha pedig a pozitívizmust önmagában tekintjük, azt találjuk, hogy saját elveivel szemmel látható összefüggésben van.

Ez a rendszer ugyanis, a mint hallottuk, csak a tapasztalatot fogadja el tárgynak, csak a tapasztalást és szemléletet ismeri el képességek gyanánt. Mindaz, a mi túlhaladja a megfigyelt tényeket, mindaz, a mi nem foglaltatik térben és időben, szerinte elvont és nélkülöz a valóságot. Az abszolút chimera; a metafizika, mely az abszolúttal foglalkozik, ábránd.

De hát a pozitívizmus, mikor szemléli és megfigyeli az anyagot, vajjon nem hagyja-e el, tudtán kívül, a viszonylagosat és érinti az abszolútot? vajjon összes műveleteit nem az abszolút elvek alapján és segélyével végzi-e? Hisz, mi a viszonylagos, mi a változó, mi a véges, azt is csak az abszolút, változhatatlan, végtelen fogalmából ismerheti meg; mert a viszonylagos, változó, véges hiány, a hiányt pedig az alapját képező tevőleges nélkül nem ismerhetjük meg.

De menjünk tovább és lássuk, ha vajjon a pozitívizmus a tapasztalatban nem alkalmazza-e lépten-nyomon az abszolút elveket?

Ime a, pozitívizmusnak, mint nekünk, szüksége van a számtanra, ha számolni, mérni, mérlegelni akar. Már pedig

az algebraának, a geometriának, az eröműtannak számtani elveit abszolútak, feltételeket nem ismerők, időn és téren kívül léteznek s minden tapasztalaton fölül állanak.

Szüksége van a logikára is, ha gondolkodni akar. De hát az azonosság, középkizárás és ellentmondás elvei, mint a gondolkodás örökérvényű törvényei abszolútak, fizikai tapasztalás alá nem esők.

Végre a pozitívizmus velünk együtt hisz egy rendben, egy törvényben, a mely a természet összes tüneteit kormányozza s a mely csalhatatlan. Hisz az okszerűség elvében s ennek alapján tudja, hogy egy adott oknak ilyen és ilyen okozata lesz, és ha rendkívüli esetben azonos feltételekre nem nyerne ugyanazon eredményeket, úgy tapasztalatát hiánynak tartaná és az okszerűség abszolút elveivel igazítaná helyre a hiányos tapasztalatot. De hát ez az eljárás nem egyéb, mint az a megvetett, mert abszolútul foglalkozó, chimérikus, ábrándozó metafizika!

Tehát t. Közgyűlés! a kísérletezésen és tünetmennyeken kívül egyéb is létezik. Léteznek azon abszolút elvek, melyek minden kísérletezésnek mellözhetlen alapját képezik, melyek megvilágosítanak és szükség esetén javítanak. Mikor tehát a pozitívizmus azt állítja, hogy a tapasztalat minden és öntudatlanul is abszolút elveket használ, akkor a pozitívizmus bomlekegyenest ellentmond önmagának. Már pedig egy tudományos rendszernek mindent meg lehet bocsátani s minden tévedését lehet legalább menteni, de egy saját elveivel ellentétben álló rendszer itéletet, többlezhetlen végső itéletet mondott önmaga fölött.

Ennyit a pozitívizmusról, mint böleseleti rendszerről. — Lássuk most még — röviden — ezen rendszernek gyakorlati eredményét, az ugynevezett *erköles-pozitívizmusban*.

Az erkölcsi jó mibenlétének böleseleti meghatározása csak azon föltétel mellett lehetséges, hogy létezik bizonyos tárgyilagoss és minden emberre egyaránt kötelező törvény, mely föltételezi, hogy az erkölcsileg jó és rossz nem tetszés szerinti, változó, hanem a dolgok lényegén, azaz ezen dolgoknak ama törvényhez való viszonyán alapuló s azért változhatlan általános fogalmak. — Tagadja ezt az ugynevezett erköles-pozitívizmus, mely azt állítja, hogy nincs tárgyilagoss, a dolgok természetén alapuló különbség a jó és rossz között, hanem ez a különbség csupán az emberek szabad pozitív intézkedésén és közös megegyezésén alapszik.

„Jog és jogtalanság, jó és rossz között a különbség nem alapszik a dolgok természetében, hanem emberi rendelkezésén,“ — mondotta már Archelaos s utána hangoztatták ezt a szörnyűségecs tanítéletet a többi görög és római, sőt utána hangoztatják ma is az angol, francia, német, no és legújabb időben a magyar erköles-pozitívisták.

Főérvök pedig ezen erkölestanítóknak az, hogy hivatkoznak az emberiségnek az erkölcsi dolgokban való nagy véleményeltérésére. „Ime, — mondják — mily különböző változatokban tűnnek föl az erkölcsi alapelvek, ha a különböző népeket egymással összehasonlítjuk és menyire megváltoznak az idők folytán ugyanazon nép erkölcsi nézetei!“

A dolgok mélyére nem tekintő jámbor hallgatót könnyen zavarba ejtheti ez az emberiség életéből merített s tagadhatatlan tényekre fektetett érv t. Közgyűlés! De ha mi azt egy kissé alaposabban fontolóra vesszük, csakhamar észre vesszük, hogy ez az igen erősnek látszó argumentum

nagyon gyenge alapon nyugszik s könnyen megcáfolható ugyanazon forrásból, amelyből merítettet.

Mert bár tagadhatatlanul nagy a különbség az egyes népek erkölcsi felfogásában marad még elég közös vonás, hogy ez az erköles-pozitívizmus tarthatatlanságát bizonyítsa. Tagadhatatlan tény ugyanis, hogy az összes népek kivétel nélkül különbséget tesznek jó és rossz, erény és bűn között s eszerint mondják az embereket jóknak és rosszknak. Lehetséges ugyan, hogy az összes népek egyenként nem tartják ugyanazt jónak és rossznak; de mindnyájan megegyeznek abban, hogy némely cselekedetet jónak, más rossznak mondanak. Bárhová menjünk, Ázsiába, Amerikába vagy Atrikába, jöjünk össze emberekkel, kiknek felfogása a miénktől mint ég és föld annyira eltér, mégis beszélhetünk velük az erkölcsi rendről s az azon alapuló jóról és rosszról. Azonnal tapasztaljuk, hogy közös alapon állunk, hogy az erkölcsi felfogást általános alapelveiben nem kötik nemzeti szokások és korlátok, hanem hogy az lényegileg nemzetközi, az emberiségnek közös ügye. És ez nem vonatkozik csupán a művelt népekre, hanem áll ez a legvadabb népekre, miként arról a közkézen forgó útleírások egyhangulag tanuszkodnak. Missionáriusok és a népek életét tanulmányozó tudósok egyaránt arról értesítenek a legkülönbözőbb népek között szerzett tapasztalataik alapján, hogy nem található nép, mely ne tartana megvetendőnek a hazáért, a szülői gyalogzatos bántalmazását, az ártatlan megöletését, a szerződés önkényes megszegését, ellenben dicséretesnek a becsületességet, könyörületességet, gyermekszertetet, haládatosságot stb.

De mikép magyarázhatnók meg ez általános jelenséget ha a jó és rossz közötti különbség alapját nem az emberi természetbe beoltott általános erkölcsi törvény, hanem az emberek pozitív rendelkezése képezné? Hisz minden józan böleselet megdöntötlenül alapelve, hogy az általános, mindig és mindenütt ismétlődő jelenség csak általános, mindenütt feltalálható okokból származhatik. Gyönyörűen mondja már Cicero: „Communis intelligentia notas nobis res efficit easque in animis nostris inchoavit, ut honesta in virtute ponantur, in vitii turpia. Haec autem in opinione hominum et non in natura posita existimare, dementis est.“ (De leg. 1. 16.) És igazavan a nagy római jog- és erkölesböleselelnek; mert valóban észtelenség, józan észszel ellenkezőt azt állítani, hogy valami jó vagy rossz azért, mert mi annak mondjuk, mivel ép ellenkezőleg, köztapasztalat szerinti, valamit azért mondunk jónak vagy rossznak, mert az az már önmagában. Avagy azért édes-e a méz s keserű az üröm, mert mi annak mondjuk, és nem inkább azért mondjuk édesnek a mézet s keserűnek az ürömet, mert önmagukban, természetöknél fogva olyanok? A ki az ellenkezőt állítja, annak föl kell tételeznie, hogy olyan tulajdonságokkal ruházzuk föl a dolgokat, melyek azokban nincsenek meg. —

De az erköles-pozitívizmusnak tarthatatlanságát még kézzelfoghatóbban bizonyítja azon szörnyű következmény, mely abból önként folyik. Ha ugyanis az erkölcsi jó és rossz közötti különbség nem a dolgoknak természetöknél rejlő erkölcsi mivoltukon, azaz a tárgyilagoss, örök, változhatlan erkölcsi renddel való meg- vagy meg nem egyezésökn, hanem a változó emberi törvényen vagy szokáson alapulna, ebből az következnék, hogy a legundokabb bűnök is lehet-

nének jök és dicsőretre méltók, mihelyt azokat az emberi törvény vagy szokás ilyeneknek nyilvánítaná.

Rámattatam t. Közgyűlés általános vonásokban azon nagy problémákra, melyek ma a tudós elméket leginkább foglalkoztatják s a melyek, mint elején is említém, a jövő század szellemi küzdelmeinek is nem utolsó tárgyát fogják képezni

Ezt a harcot t. Közgyűlés! a tudományból kiküszöbölt Istennek nevében és az emberiség érdekében a kath. Egyház fogja megvívni az istennélküli tudománnyal szemben.

Vajjon számíthat-e ez a nagy hadvezér az ő küzdelmeiben ráuk, mint megannyi jól fegyverzett, haragra mindig kész katonákra?

Faxit Deus!

A gyűlést megnyitom. —

Ki térítette Pázmány Pétert a katolikus vallásra?

(Vége.)

E kérdés: ki térítette Pázmány Pétert a kath. vallásra? tehát ezután is nyílt kérdés marad s még mindig feleletre vár. Hogy e feleletet megadhassuk, a következő három kell kétségtelenül tudnunk.

1. Mkor született Pázmány Péter?

2. Melyik évben tért vissza az egyházba?

3. Melyik kath. pap tartózkodott, illetőleg lakott állandó jelleggel az időben Nagy-Váradon?

Mіндеgyikre biztos feleletet adunk. Pázmány Péter 1570 okt. 4-én született Nagy-Váradon; ez adatot életrajzától eltekintve ő maga szolgáltatja, 1632 okt. 4-én kelt s a bécsi papnevelő int. rektorához írt levelében.¹⁾ Hogy melyik évben és évben hagyta el a protestantizmust, erre szintén kétségtelen hiteles forrásunk van: V. Pál pápának Pázmányt eszterg. érsekké kinevező oklevelében,²⁾ hol a többek között ez foglaltatik: „... et in haeresi, quam tamen, sicut fide digna relatione accepimus, in decimotertio aetatis tuae anno convictus abiurasti“ (magyarul: ... és eretnekségben, melyet azonban, mint biztos értesítésből tudjuk, tizenhárom éves korában meggyőződésből hagytai el), azaz Pázmány 13 éves korában hagyta el a prot. tanokat, vagyis 1582 október 4-től 1583 október 4-ig terjedő időszak folyamán. Most következik a döntő kérdés, melyik kath. pap tartózkodott, illetőleg lakott állandó jelleggel 1582 október 4-től 1583 október 4-ig? a ki ez volt, bizonyára ez volt Pázmány hitterítője. Az olvasó erre bizonyára azt fogja gondolni, hogy legideálisabb volna, az illető, vagy a rákövetkező évbeli — tehát 1583 vagy 1584 — lakosait kérdenem meg Nagy-Váradnak. És ezt meg is tesszük: Az egyidejű váradai polgárokat szólaltatjuk meg. Ugyanis 1584 elején a váradai kath. polgárok követséget küldtek Campanus jezsuita tartományfőnökhöz; új atyát kértek a küldöttség szóknakának beszédét négy forrás tartotta fenn, mind egyöntetien; ³⁾ a beszéd következő: „Pater rogant univesi Civis Varadienses, velis ipsorum misereri: Sumus enim tui oves circumdatae lupis, destitutae Pastore. Concesserat nobis Dominus unum Pastorem, is erat

P. Georgius, sed nostra peccata fecerunt, ut Dominus ultiretur in capite, quod membra peccarunt. Alibi Pater, messis quidem multa operarii pauci: Nos vero messem habemus multam, operarios vero non paucos, sed ne unum quidem habemus.“ (magyarul: Atyám! az összes váradai (t. i. katolikus) polgárok arra kérnek, hogy könyöröljél rajtuk: mert valamennyien — miként a juhok — farkasoktól körüvéve pásztorkunktól megfosztva vagyunk. Adott ugyan nekünk az Úr egy pásztor, György atya volt az; haj, de bűneink miatt az Úr a főt vett bosszút, mivel a tagok vétkezének. Másnút, atyám! a termés ugyan bő, de az aratók száma kevés: nálunk pedig a termés szintén bő, de az aratókból nem hogy kevéssel, de egygyel sem bírunk.)

Ki volt e György atya? Az idézett forráshelyek folytatolagosan, azonnal érthető értesítések; ⁴⁾ t. i. Törösy György, kit Valora Márton nevű (nem magyar) kísérető társával Possevinus, a híres Jézustársasági diplomata atya még a múlt (1583) évben Váradra küldött.⁵⁾

Ime Pázmány Péter hitterítője!

A most említett, diplomáciai tevékenységéről híres, nagybefolyású jezsuita atyát, Possevinust, még az 1582-ik év folyamán XIII. Gergely pápa Báthory István lengyel királyhoz küldte, hogy vele a Kolozsvárt emelkedő papnevelő intézet alapításának feltételeiről és módjairól tárgyaljon⁶⁾. Az alapító okmányt a király 1583. febr. 13-án írta alá⁷⁾. Possevinus ezután azonnali Erdélybe sietett; s előbb Gyula-Fehérvárra, hol díszes lovasbanderium fogadta; majd néhány nap múlva Zsigmond fejedelem tisztelegés után Kolozsvárra ment, hogy a leendő intézet helyszínét is megvizsgálja. Ekkor kellett megidőzni azon fent említett eseménynek, hogy két tagot, Törösyt és Valorát Váradra küldött. E tény közelebbi körülményeiről forrásaink ugyan mit sem szálanak, de nem vélünk tévedni, ha azokat a következőkben keressük: miután a csekélyszámú váradai katolikusoknak értesére jutott, hogy a Jezusársaság egyik nagy befolyású tagja Erdélybe jött, követséget küldtek hozzá, melynek szónoká ergyszerű, de megalta szavakkal esetelte elszigetelt s arra sorsukát s Possevinus kérésüket meghallgatva elküldte Törösyt és Valorát. És ez egész természetesen látszik, még az esetben is, ha hasonlóra nem volna egykoru eset a — váradai katolikusok életében. Ugyanis, mikor a váradiak az alább felhozott okból Törösyt elvesztették s újra pásztor nélkül maradtak, a nem sokkal ez esemény után Erdélybe jött provinciális Campanushoz küldöttséget menesztettek, (hogy lelkiatyát kérjenek. A küldöttség szóknakának idéztük most-érteletlen, de megalta szavai nem maradtak hatás nélkül Campanus felkéré; ki azonna gondoskodott is az elhagyott váradai katolikusokról — oda rendelvén Szántó Istvánt és kísérető társul egy Lörinc nevű világi tagot⁷⁾. Miként tehát itt és ekkor 1584-ben történt, ugy történetelt Törösy Váradra jövetele is. E pontból az is kivülálik, hogy Törösy Pázmány Pétert 1583. ápr. 1 előtt nem igen vezethette vissza az egyházba.

1) 1-3) jegyzet.

2) u. o.

3) Socherus i. m. 288-9.

4) Socherus i. m. 288-9.

5) Socherus i. m. 288-9.

6) Socherus i. m. 288-9.

7) Sachini i. m. V. k. 182 Socherus i. m. 294 Ortus et progressus coll. acad. S. I. Claud. 31. 1.

1) Fraknoi: Pázmány P. élete. 5. lap. 4. jegyzet.

2) Pray: Hierarchia, p. 1. 183. lap.

3) Sachini i. m. V. k. 182-2 Socherus i. m. 143-4 Ortus et progressus collegii acad. Soc. Iesn. Claudiop. 1736. 8-ad r. 31. 1. Brzenszky: De ortu et progressu S. I. §. 1.

Az életrírók az egész áttérést úgy tárgyalják, mintha a Pázmány családból csak a gyermek Péter tért volna vissza egyedül. E vélemény részben talán azért hirdettetett s talált követőkre, mert azt vélték, hogy Péternek atyja, korábban, 1583 előtt halt meg; miként azonban a Csengery család levéltárában levő barátai Csipelle pernek 1581—1628. évek-ből származó iratai bizonyítják, az 1581. aug. 31-én¹⁾ megyei törvényszéken elnöklő II-od alispán panaszi Pázmány Miklós 1584-ben még él; 1585. szept. 11-én²⁾ pedig már mint „piaie memoriae“ említették. Ez után a dolog természetében rejlének s önmagától értetődőnek tartjuk azt, hogy Pázmány Péter nem annyira egyedül s önmagától tért vissza az egyházba, hanem áttérése következménye volt atyja s követke-zésüként két éves fivére György együttes áttérésének. Mind-háromuknak áttérése pedig panaszi Pázmány Miklós második neje, Pázmány Péter mostoha anyja, a vallásbuzgó Toldy Borbála és az akkor Váradon működött jezsuita atya, Törösy György váivetett összműködésének tulajdonítható.

A váradai múzeumban elhelyezett Bölönyi levéltár Ugray részében egy okmány van, mely következtetéseinkben még nem enged határt szabni: rövid tartalma a következő: Massay Ferenc de Harotlyan 1590. nov. 23-án³⁾ a maga és kis-korú Pázmány Péter nevében — kinek még atyja, néhai panaszi Pázmány Miklós meghagyásából gyámja — a váradai hitelshely (káptalan) requisitorai előtt ügyvédet vall. E má-fél sorban ritka találkozására nyilvánul az érdekes körülményeknek: Pázmány Péternek a magyar katolicizmus re-gen-rátorának egy jezsuitának gyámjává lesz a magyar protestáns egyháztörténelem által egyik legnagyobbjánul magasztalt alakjának: Massay Imrének a fia, a protestáns női vallásbuzgóság eszményeül hirdetett Massay Eulaliának, Magochy Gáspárnének pedig édes fivére: Massay Ferenc. Az egésznek érdekességét még csak tokozza az a tény, hogy a nagy protestáns Massay Imrének meg Czi-bak Agnes, Czi-bak Imre váradai püspöknek nővére volt az édes anyja! Ez oklevel tartalmát azonban nem azért regisztráltuk e helyen, hogy Pázmány Péter eddigelé ismeretlen gyámját be-mutassuk, annál kevésbbé pedig, hogy a benne rejlé érde-kes körülmények ritka a alkotását csodáljuk, hanem inkább azon sejtelmünk indokolása céljából, mely szerint a Pázmány családnak a katolikus egyházba való visszatérése nem ön-magában álló, elszigetelt eset volt, hanem olyan, mely a kiterjedt oldalági rokonságból is többeket maga után von-hatott s ezek közt legelsőben is és legalább is az itt emli-tett Massay Ferencet, Pázmány Péternek anyagi ágról való kisunoka nagybátyját.⁴⁾ Mert ugyanis nem igen tehető fel,

hogy a vallási ellentétek e kihegyesítése idején a kath. vallásúvá lett Pázmány Miklós, kinek oldalán hozzá még oly vallásbuzgó nő állott, mint Toldy Borbála, a kath. vallásban felnevelni szándékolt kiskorú fiai fölött való gyámságot pro-tesztánsra bizza, még ha némi sógorsági viszonyban áll is az illetővel; továbbá nem igen engedhető meg, hogy a nagy pro-tesztáns Massay Imrének a fia, Eulaliának pedig fivére megengedte volna tizenhétéves gyámoltjának, hogy az „invi-diosa Jesuitarum secta“ tagjává legyen, ha csak ő maga is nem lett előbb katolikus; másrésről meg a jezsuitává lett Pázmány Péterrel sem igen tehető fel, hogy protestáns gyámot tűrt volna maga felett! Ebből tehát bátran követ-keztethetjük, hogy Pázmány Miklós családján kívül az ol-dalági rokonságból is tértek vissza az egyházba és ezek kö-zött elsőben is és legalább is Massay Ferenc, Pázmány Pé-ternek a gyámatyja. E tény által a regisztrált oklevélben levő érdekességek száma egygyel növekedett.

* * *

Még egyet!

A mai nappal háromszáz éves tordalójába léptünk azon évnek, melyben a gráci theologiai tanárnak: Pázmány Pé-ternek Magyarország jelöltetett ki jövő tevékenysége színterétül. Mit művelt itt? Az egyház és haza fiainak: minden katolikusnak és magyarnak tudnia kell. Két év előtt Karácsonyi János dr., Bihar-Püspök tudós plebánosa a Baranyi levéltár adatai alapján megállapította Nagyváradon az utcát, melyben Pázmány Péter született. Ne maradjunk meg a pontnál! Meghatároz-ható a ház, illetőleg házhely is, hol Pázmány először pillan-totta meg a napvilágot! A kinek ideje van, vegye át a berettyó-szent-mártoni ref. eklézsia levéltárában levő a múlt század elejéről szóló Pázmány örökösödési pör iratait s a váradai városi levéltár idevágó adatai s a Baranyi levéltár 1579. sz. okmányának szemmel tartásával megállapíthatja azt. És ekkor, azt hisszük, bizonyára Pázmány is fog kapni egyet, a ma oly szapora emléktáblák közül!

T. . . .

Oláh Miklós Erdélyről.

Irtá: *Rácz Miklós.*

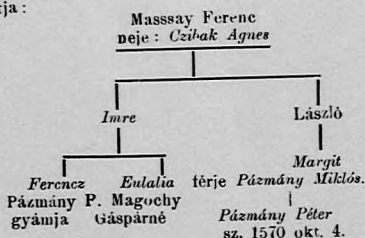
Erdély újkori leirói közt ismereteinek, bőséges forrásai-nak közvetlensége, Erdély egyik szállóittének, Oláh Miklós-nak (sz. Nagy-Szebenben 1493. jan. 10., mb. mint esztergomi primás s királyi helytartó 1568. jan. 14-én Nagyszombatban) biztosítják az első helyet. Távól a szeretett hazától, Brüsszel-ben, mint Mária özvegy magyar királynének s Németalföld kormányzóőjének titkára, egy tapasztalt államférfi éleslátás-ával ismerte fel a világtörténet színterén egymásra törő ellentétes erők küzdelmei közt a nemrég még hatalmas Ma-gyarországnak a Habsburg-ház hatalmi törekvései, a nemzet-nek a kettős királyválasztás s a valláségség megbomlása okozta megoszlása, a török megújuló támadásai következté-ben beálló hanyatlását, a sejtve a dolgok oly folyását, mely a jelen állapotainak gyökere felforgatásával a középkor köz-

1) Feria tertia testo Decollationis Iohannis Baptist.

2) Feria quarta testo Nativitatis Beatae Mariae Virg.

3) Feria tertia proxima ante festum Beatae Catherinae Virg.

4) Az összes e pontban említettek rokoni kötelékeit e családfa mutatja:

dontosított, egységes Magyarországot a szétdarabolódás veszélyével fenyegette, elhatározta, hogy a mohácsi vész előtti leírásában mintegy fentartja a jövő számára az egységes haza eszméjét. „Hungaria^{*)} c. 1536—37-ben emlékeztet ből irt műve hazánk mohácsi vész előtti helyrajzát adja s megbecsülhetetlen adatokkal szolgál az akkori viszonyokról; éles megfigyelésről tanuskodó világos kerekded előadása, mint egy lefűnt fényes kor viaszbangja varázsolja szemünk elé a nemzet s az ország bü képét.

A munka XIV-ik s következő fejezete szól Erdélyről. Erdélyt mindenfelől magas hegysek környezik, csak északra s Moldva felőli részén van tágabb bemenete. Magyarországból három nehéz fáradságos út nyílik feléje. Az egyik a Mezei kapu a Sámos (Szamos) felé, a másik a Keres nevű a Kellres felé, a harmadik Vaskapu néven ismert a Marosmentében; Havaselve felé szoros s meredek az útja, ezért a törökök, kik innen törtek be Erdélybe, gyakorta csekély se regtől nagy vereséget szenvedtek. Könnyebb volna a kb. 300 magyar mérföld hosszú majdnem ugyanannyi vagy kissé kevesebb szélességű Erdélyből egész Magyarországot alávetni, mint Magyarországból Erdélyt, mert útjai könnyűszerrel védhetők.

Erdély vidéke váltakozva sík és erdő, kanyargó folyóktól szeldelve; földje termékeny, bora tüzes, arauya, ezüstje, vasa, sója bőven van; barmokban, vadakban, medvékben, halakban gazdag, úgy, hogy nem vádolhatni a természetet, mert az élet minden kényelmével ellátta e vidéket. Nepe tagbaszakadt, harcias, jól fegyverezett, ellátva jó erős lovakkal. Négyféle nép lakja: a magyar, székely, szász és az oláh, kik közt a szászt tartják hadra legalkalmasabbnak. A magyarok s székelyek ugyanazon nyelvet beszélnek, csak hogy a székelyeknek néhány, az állattenyésztés körébe vágó külön szavuk van. A székely népet a legrégebb magyaroknak tartják. Oly számosak, hogy had idején könnyen ötven vagy még több ezer embert képesek összeírni s sikra állítani. Nem könnyen engedik, hogy családjuk tagjai idegenek leljenek házaúrára; szokásaik, erkölcsök s törvényeik nagyban különböznek a többi magyaroktól. A mindennapi életben gondolatok kiterjedésére nem használnak papírt vagy tentát avagy más nyelvek írásjegyeit, hanem különös jegyeket vésnak falpálcákra s egymással valamit közölni akarván, ezeket ízenet vagy levélképen küldik barátaikhoz s szomszédaikhoz. Hitük szerint östik, Chaba, Görögországban vészett el, miért is valakire, ki sohasem tér vissza, azt szokták mondani: akkor tér vissza, a mikor Chaba Görögországból Magyarországra. Mint az őshúnok maradványai nemeseinek szeretik tartani magukat, de azért nem kívánnak előjogokat s nem tűnnek maguk közt felsőbb rangot; a legkisebb ép oly szabad mint a legnagyobb. Czik, Gyrgyo, Kysdy, Orbay s néhány más megyére, vagy a mint ők nevezik, vidékre vagy székre vannak osztva. A régebb családokból való, gazdagabb befolyásosabb embereket, — kiket nyelvükön főfőszekely neveznek, — kapitányokul s patronusokul választják s nekik engedelmeskednek, őket tisztelik s háboruban zászlajaikat követik. Ezeknek hatáskörükbe vág feleltük bíraskodni, őket összehívni s a közügyekről velük együtt határozni. Adót nem fizetnek sem a királynak, sem másnak, kivéve, hogy Magyarországi királyának koronázásakor, házaulásakor s fia születésekor

minden férfi egy-egy ökörrel adózik a királynak, de ezt sem teszik oly könnyen. A bűnösök ellen a következőkép járnak el: ha bárki közülök a község s a köző ellen tett valamit, vagy gyanú van rá, hogy a minden emberi dolog közt leg-többre becsült szabadság ellen tervez valamit, vagy hadba szólítva nem kél fel, szétagadják javait s házat alapostól felfogatják s ha szeret tehetik, meg is ölik.

A szászokat nemet gyarmatnak tartják, a mi mellett bizonyít a két nép nyelvének hasonlóság hangzása. Meghatározott adót fizetnek a királynak, földművelést más foglalkozást üznek, nők ép úgy dolgoznak, mint a férfiak, minélfogva a szászok igen vagyonosak s vendégszeretők.

Az oláhokat (Vlach) római gyarmatnak tartják; minek bizonyítéka a sok egyezés nyelvük s a rómaiak nyelve közt; földjükön sok római pénz található kétségtelen emlékeiként a római uralkomak.

Erdélyben számos folyó ered, szerző telemlíti a Sáió, Bistricia folyókat, a Nagy és Kis Szamos, melyet közönségesen Visszafolyónak neveznek, a két Keürest, a Sebest és Feléret, melyeket az ó-korban Casus néven ismertek, a Marost, melyet Amorrois, Marzessus vagy Morossus-nak hívták, az Aranyost, Kikelőt s Ompay-t; e folyók nagy része Erdélyben vagy azon kívül hajózhatóvá lesz. „A Kis Szamos s Sebes-Keüres forrásai, továbbá az oláh havasok s a Nagy-Szamos közt vannak Gyau, Almás és Hunyad várak, Vászahely, Seek, (Szek), Iklód, Némethi, Alpreth (Alparét), Keresztur, Mihály, Clobor; Gyalutól nem messze a Kewrestew (Körösfő) nevű helyen ered a Sebes-Körös, kanyargós folyása mentén telemlíti Reüv (Rév) és Thalegd helységeket.

A Maros vízkörnyékén Thorda, Alba-Gyula, az erdélyi püspök székhelye, székesegyházáról, sok egyházi intézményről s Hunyadi János sírjáról nevezetes város, továbbá Wync, Berberék, Zazvaros, Rápolthi, Hunyad, Demia, Kapronca s Varalya a nevezetesebbek.

Az Aranyosmentén vannak: Sanctus Rex (Szentkirály), Detsa, a hol a söt tutajra rakják, Myrosio, Thorozkó, Enyed, Dyod, Szem-Mihály, Kew vára, Lupsa, Palsaga, Zalathna, Bakay, továbbá Kebelekurb, Somkerekek, Bontzida, Ludas, Kolos sóbányászattal, Kolosvár, németül Clausenburg, hajdan Zengma, fekvése, gazdagsága, mindenben való bősége s kereskedelme által kiváló város. Kolosmonostor apátság.

A hegyek mentén vannak: Regen, Vasarhely, Zakad, Terem, Nagylak, Saaros, Vdvarhely, Rehalom, Küküllő, nem annyira erős mint kellemes vár. Megyes, Brassovia, vagy Corona, az ókori Zemigethusa városa, Erdély külkereskedelmének középpontja, közelében Tertzvára. Vidéken terül el a szászok hét széke: Cibin, Sassebes, Segesvár, Sasváros, Vyntz, Bertalom és Holibsonia. A hétshék főhelye: Szeben, részben halmokon, részben síkon fekszik. Egy bővizű forrás vizét csatornával egy medencébe gyűjtik, ezt issza a lakosság nagy része. Nyugat felől a város sík részén keresztül a Cibin partok egy ágát vezették be, melynek főága, mely számos malmot s gépezetet hajt, a falakon kívüli folyva Vöröstorony közelében az Oltha ömlik. Nagy s hatalmas e város s nemcsak nagyszerű épületek, hanem virágzó kereskedelme is díszítik. Emellett igen meg van erősítve, széles s bástyákkal sűrűen megrakott falain kívül, keletet kivéve, mindenfelől széles, mély, bővizű árok köríti. Ezen kívül majd egy olasz mnyi hosszán, széles s magas cölöppözet övedzi, mely miatt az el-

*) Hungaria et Atila, sive de originibus gentis, regni Hungariae situ, habitu, opportunitatibus etc. 80 258. l. Bécs, 1763.

lenség sehol sem közeledhetik a városhoz, a különböző irányból a városkapukhoz vezető úton kívül, de ezek is sánckokkal, sorompókkal s más erődítményekkel úgy meg vannak erősítve, hogy csak kiéhezéssel, árnálással vagy belső egyetlenség segítségével lehetne a várost bevenni. Ezután Vizaknát, Zazarost s a történeti emlékeztető Kenyérmezőt említi fel. Fogaras erős vár a havasok aljában kellemes fekvéssel helyen; a vár vidéke egész kis hercegség, oláh boérok vannak alája rendelve, kik úgy engedelmeskednek a vár urának, mint a fejedelmeknek. Ezzel a XV. fejezettel végzi Erdély leírását s az Erdélyi elhatáros részek: Maromarus, Sámosköz, Keresköz, Nyir- és Temesköz — leírására tér át.

A szent kapu bezárása.

Egy éve, hogy a pápa megnyitotta Rómában a szentkaput. Mintha akkor ott kísértett volna az ünneplők szívében a kínos gondolat: nem volt-e merész gondolat attól az erőtlén elhagyatott aggastyántól, hogy föl akarja rázni a világot, a mai világot? Hiszen mintha maga Róma sem akarna megindulni a harangok zúgó szavára, az aggastyán pápa esdő hívására! A harminc esztendőös bilincsek súlyosak nagyon és mételeyező a bőrtől légköre . . .

A sötét Angyalváron ott lengett akkor is a bitórlók lobogója, szent Péter terét idegen katonák tartották megszállva. Tekintettük komor, nem is értik a nap jelentőségét. Némán sietnek el szuronyos fegyvereik között a hívők a gondosan elzárt templom felé. Kín fegyverek csöbreje, trombiták éles sivitása: szuronyt szegezve akárcsak ostromra készen állanak tömört sorokban a katonák . . . csak ott, a zárt kapuk mögött szabad ujjongani. Onnan még nem szorították ki Krisztus helytartóját.

És a pápa mégis erős lélekkel, sziklaszilárd hittel odalépett a szentkapuhoz. Ráittott az aranykalapácsesal háromszor annak érekeresztjére. És a kalapács csengő hangjával, az aggastyán pápa könnyörgő szavával elszállott a szívekből az aggodalom. Nem lehet! Krisztus helytartója nem imádkozhatik hiába a viláért! Meg kell annak mozdulnia!

És megmozdult a világ. Leomlottak a szentkapu téglái és velük hullottak le a bilincsek a szívekről. Százhatvan rendezett zárandoklatban félmilliónál több hívő lépte át a szentkapu küszöbét és hajtotta le imára szent Péter sirjánál fejét. És ki tudná megszámlálni azokat, a kiket külön, a zárandokcsapatoktól elváltan vitt Rómába szívük?

Valóban, a ki láthatta e lelkes csapatokat, a ki hullhatta az égnek törő énekeket, szívből szakadt bugzó imájukat, elmondhatta a Szentatyával: „Megmozdult az egész világ . . . A világ minden tájáról eljöttek hozzám gyermekeim . . .” És megértjük az aggastyán leirhatatlan örömét, a mint tárt karokkal kiáltja a feléje ujjongó százazreknek: „venite, venite ad me omnes . . .”

A mit különös kegyelemként leesedett magának a pápa, azt megkapta. Megnyithatta és bezárhatta a szentkaput és a

Megváltó nevében a virradó új század hajnalán az egész világ számára megnyithatta az ég kincseit, kiterjesztette a jubiláris bocsut a „Temporis quidem sacri“ kezdetű bullával *

Karácsony vigiliáján jött le a Vatikánból szent Péter templomába a pápa, hogy bezárja a szentkaput. Midőn szent Péter előcsarnokában, Constantinus császár lovasszobra mögött megnyitották a hatalmas kapuk és a magasban, a svájci testőrök ragyogó sisakjai fölött, a bitorosok és főpapok fényes kíséretétől körülveve, hőtérh ruhájában, főpapi díszében megjelent a Szentatya, leirhatatlan lelkesedés ragadta meg a jelenlevők szívét. A tapsolást a „Ev-iva“ kiáltásokba beharsogták a magasból az ezüstharsonák a pápai indulót, zugva szólottak a harangok, a harsány vezényszóra felvillant a tisztelő pápai katonák kardja és a Szentatya fölemelkedve, remegve tárja ki két kezét, mintha megakarná áldani, keblére szorítani az egész világot . . .

A szentkapuhoz érve lelépett a sedia gestatoriáról és biztos lépéssel baladt át a kapun. Belépve a templomba rázendítette az énekkar a „Tu es Petrus“ lélekemelő akkordja i és a fölszengő hangok nyomása mint zúgó fergeteg tört kit az ezek szívéből az üdvözölő, ujjongó, barsógó szót: Eljen a pápa! A kapu hatalmas ablakain betörő sugarak égi fényvel vették körül szent Péter sirját és a magasból lera-gyogtak a nagy szavak: „Tu es Petrus . . .”

Mély csend, ünnepélyes csend szállott a templomba, midőn a pápa a Confessio előtt megállt, hogy tisztelettel boruljon le a kített három drága ereklje, a szentkereszt, a lánzza és Veronika kendője erekljei előtt. A nép térdre borulva imára kulesolta kezeit; a magas loggián tengernyi jángok között jelentek meg megváltásunk jelei és lean a földön mely imába merülve hajtotta le fejét Krisztus helytartója, hogy imádkozzék a viláért. Hosszu ima után fölemelkedett, hogy megkezdje a kapu bezárásának lélekemelő szertartását.

Főpapi mitrával a fején, gyertyával kezében, lassu lépésekkel baladt át gyalog a templommal a szentkapuhoz. Trónusán megáldotta a téglákat, kötenyt köölt és leborulva a szent kapu küszöbe előtt háromszor meszet merített. „In fide et virtute D. N. I. Cur. filii Dei vivi“ szavak között a küszöb közepét, „Qui apostolorum principi dixit: Tu es Petrus“ szavaknál a küszöb jobb és „et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam“ a küszöb baloldalát métszel borította be, három téglát vett és „Collocamus lapidem istum primarium — ad claudendam hanc portam Sanctam — singulo jubilaei anno reserandum in nomine P. et F. et Sp. S. Amen“ szavak kíséretében a téglákat a küszöbre helyezte.

Ő Szentsege után a Poenitentiarus Maior bitoros és szent Péter temploma négy gyóntatója is tett le a küszöbre téglákat. Az első három téglát arannyal és ezüsttel beborítva Ő Szentsege eméré viseli A kapu betalazása költségeit a milánói kátho ikusok fedezik. A szükséges téglákat előleke személyiségek, olasz és külföldi káth. egyetek ajánlották föl. Husz téglát Itália azon husz legnagyobb hegyesucsairól vettek, melyeken az Üdvözítőn k lódotatul emléket szándéznak állítani. A kövket remek díszítések borítják. A szebbnél-szebb fölratok, gazdag szimbolumok a ker. köttészet és epigraphia ritka szép termekeit örökítik meg a jövő nemzedék számára. Egyes téglába meg hosszú papírteker

cesek is vannak zárva, telve az egyes egyesületek tagjai nevével.

A kavál, melylyel a pápa mésszel borította be a küszöböt, az olasz püspöki kar ajándéka. A drágakövekkel ékített fogó Leo pápa címerét viseli.

A címer körül finom rózsalevelek futnak össze, melyeknek ölelkező ágai közül könnyedén bontakozik ki a háromszögű, drágán ékített lapát a főirattal:

„Et clausa porta, patet charitas Christi.“

A szekrénykét, melyet az emlékérmekkel a falba zárnak, január 4-ikén helyezi be Ő Szentsege Maggiordomoja fényes szertartások között a fal nyílásába.

Miadatt a munkások a kapu betelvezésén dolgoztak, Ő Szentsege a „Te Deum“-ot imolta. Ennek végeztével írónsárolt megáldotta a jelenlevőket.

Jobb, szebb időkben ez áldást szent Péter bazilikája loggiájáról adta a pápa. Akkor 101 hatalmas lövés jelezte, hogy a pápa bezárta a szentkaput. Szent Péter óriási terén akkor pápai lovasok díszes sordala állott őrt és abban a pillanatban, midőn Krisztus helytartója megjelent a loggián, vígan szólottak a zenekarok, zúgtak Róma összes harangjai, térdere esett a tere a nép, hogy fogadja a Szentatya áldását. És a hatalmas obelisz a tér közepén égnék emelte büszkén a keresztet és ott volt népek ajakán a „Christus vivit, Christus regnat . . .“

De hát „Jesus Christus heri et hodie . . .“ Ha néma és gyászba borult is az Egyház ege, már pirkad a szebb jövő hajnala. All még szent Péter széke és állani fog rendületlenül a szikla és a világok vezére a szirtokon . . .

Zugog, zug a Vatikán lábánál a Tiberis. Széjjelveti a gátakat, dőlnek sorra partjaira a falak, az „Italia Unita“ büszkesége és reménye. Midőn a pápa befejezte szent Péterben a szertartást, a Tiberis újra habja közé temette a fennen hirdetett mesterei alkotások jó részét. Dől minden. A pápaságot akarták megsemmisíteni, az áll fényesen, szilárdan. Az ő kezök műve pedig dől, roskadozik, omladozik. Megélnék-e még egy szent évet Rómában?

Romanus.

KÜLÖNFELÉK.

— **A jubilum kiterjesztése.** Az elmúlt jubileumi évben csak azon ker. kath. részeseülhetek az apostoli szentszék által engedélyezett jubileumi búcsuban, akik az örök városba, az apostolok sírjához zarándokoltak. Bár a világ minden részéből rendkívül sokan zarándokoltak ez alkalomból Rómába, hogy az engedélyezett búcsukban részeseülhessenek. XIII. Leo Pápa mégis figyelemmel volt arra, hogy a hívők legnagyobb része nem zarándokolhat az örök városba ezért most egy félévvel meghosszabbítja a kegyelmi időt s az egész világra kiterjeszti a jubileumi búcsu kedvezményeit. A búcsu nyeresége — a rendes feltételeken kívül — a püspökök által kijelölendő templomok látogatásához lesz kötve. A megyés püspökök legközelebb körle eleikben fogják a jubileumi búcsut kibővíteni.

† **Lukács Béla** tragikus halála gyászba borította az országot, melynek tehetségénél, munkásságánál és jelleménél fogva egyaránt nagyrabecsült vezértérfia volt. Városunk-

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi Társulat. Felelős szerkesztő **Zlamál Agost.**

Szerkesztőtársak: **Eröss József, Péter Janos dr., Szilveszter Ferenc dr., Wagner Sandor.**

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lye. könyvnyomdában Gyulafehérvárt.

hoz sok kegyeletos emlék fűzte. A preszákai vértüredőből kiemelkülve itt növekedett, a gymnasiumot itt végezte, városnoktól kapott képviselői mandátumot és egyuttal — ezelőtt 9 évvel — díszpolgársági diplomát. R. i. p. ! A jó Isten legyen irgalmas ifelő brája!

— **Hatalozás.** *Pál Mihály* egyházmegyénk papnövendéke és III. é. theologus két havi súlyos betegeskedés s a holdokiók szentéégeinek felvétele után t. hó 11-én d. e. 12 órakor az irgalmas nővérek helybéli kórházában meghalt. Jeles tehetségű, kiváló szorgalmú és rendkívül buzgalmu klerikust veszítettünk el a boldoguliban, kitlen öreg szülői is elvezett reménységüket és örömeiket siratják. Temetése f. hó 13-án d. e. 11 órakor lesz. R. i. p. s. !

— **A károlyfehérvári püspöki lyeumban** az 1900—1901-diki tanév első felében tartandó vizsgák rendje: Január 12-én az előadások megőlnének. Január 18-án a III—IV. év; az Erkölesstanból. Január 19-én az I—II. év; az ö szövegségi szentírástudóbányból. Január 23-án a III—IV. év; az Agozatos hitantól. Január 24-én az I—II. év; az Egytetemes egyháztörténetből. Január 29-én az I—III. év; a Bölcsészettől. Január 30-án d. e. 9 órakor osztályozás. Február 4-én a második félév kezdődik. Felsőbb jóváhagyással. Az igazgatóság.

I R O D A L O M.

* **Hivatalos jelentés** a Horváth-féle alapítvány pályázataí ügyében. A budapesti k. m. tudomány-egyetem hittudományi kara a fentnevezett alapítvány jövedelméből 2000—2000 korona jutalomdíjjal s 1900. dec. 31-ikevel mint határidővel két tételit jelölt ki pályázatra. A határidő eredménye a következő: A) A socialis kérdéssről kitértve volt tételre egy pályamunka érkezett be „Dignus est operarius mercede sua“ jelige alatt. B) Az iskola kérdéssről kitértve volt tételre két pályamunka érkezett be, és pedig az egyik „Juvenibus, ut moderata et augusta sectarentur, mandabitur“ a másik „Ennes docete omnes gentes“ jelige alatt. Szabályszertu eljárás alá kerültek. Közírré tételit ezenfelül, miszerint a nevezett Horváth-féle alapítvány szabályai szerint az 1897. 1898. 1899 és 1900-ik évekből álló quadriennium ideje alatt megjelent katholikus irodalmi munkák szintén a jelen év folyában kerülnek bírálat s illetve jutalmazás alá. Kelt Budapesten, 1901. evi január 5-én. Dr. Breznay Bela, ei. dékán és elnök.

P á l y á z a t.

— **A vágás-dobói** róm. kath. segédkantortanítói — esetleg nőtanítói állásra pályázatot hirdetek. Jövedelme: 1. A község pénztárából évi 140 kor. 2. Tandíjból átlag 60 kor. 3. Kepeváltáság ezimen a hivatól 260 kor. 4. Fakaep 30 terü, pénzértékben 48 kor. 5. Legelőterési jog 10 kor. 6. Stóla átlag 60 kor. 7. Allamsegély 188 kor. és az arra jogosultnak korp. 100 kor. szintén államsegélyből. A haragozás és sekrestyességért járó 108 kor. a kötelmekkel egyutt a tanítótól elvétetvén, annak államsegély útján való kiegesztéséert folyamodas történt, melyre kedvező a kílátás. — Két szoba és egy előszobából álló tisztességes lakás, gazdasági épületek és tágas veteményes kert. Kellően felszerelt folyamodványok 1901. január 20-ig alulírthoz nyújtandók be,

Vágás, (Údvarhely vm.) dec. 28-án.

Péterffy Lőrinc,
iskisz. elnök.

Pénztári üzenet.

Fl. K. E. Cs. T—d. Minden rendben van. Jó kívánságait köszönjük és szívből viszonzozzuk.